

Gerda Henriett – Buda András

A tanulói teljesítmények értékelése egy holland középiskolában

A legtöbben annyira megszokták már a magyarországi iskolákban alkalmazott ötfokú osztályozási rendszert és a hozzá szorosan kapcsolódó bukás fogalmát, hogy nehezen tudnak elképzelni más megoldást. A tanulmány ezért egy olyan értékelési rendszert kíván bemutatni, amely egyrészt bizonyítottan jól működik, másrészt a bukás másféle értelmezése mellett úgy teremt lehetőséget a tanulóknak tehetségük kibontakoztatására, hogy közben nem várja el tőlük minden területen a kiemelkedő teljesítményt.

A pedagógiai értékelés napjainkban különféle viták középpontjában áll, a tanulók tudásának mérése – összetettségéből adódóan – több problémát is felvet. Sokan kétségbe vonják például a jelenleg használt ötfokozatú skála hatékonyságát, és a szöveges értékelés általános elterjesztése mellett érvelnek. Egyesek a tanulói teljesítmények pontos összemérhetőségét kérik számon, mások éppen hogy a többi tanulótól független, személyre szóló értékelés bevezetését szorgalmazzák. Nem is igen képzelhető el olyan megoldás, amely mindenkinek megfelel, hiszen az elérendő célok nemegyszer homlokegyenest ellentétesek egymással (pl. objektív, mindenki számára egységes mérce kontra szubjektív, egyéni fejlesztést célzó értékelés). Így aztán minden pedagógus saját preferenciáinak megfelelően alakítja ki a rá jellemző értékelési rendszert. Ugyanakkor nagyon sok tantestületben ezt koordinálják, írott vagy íratlan szabályok alapján, egységes eljárásokkal végzik az értékelést. Mindkét tábor hasznos ötleteket, megoldási módokat meríthet más intézmények gyakorlatából, különösen igaz ez a külföldi iskolákban alkalmazott megoldásokkal, elvekkal kapcsolatban.

Jelen írás éppen ezért azt mutatja be, hogy Leidenben, az öt iskola által létrehozott Da Vinci College iskolaközösségében hogyan, milyen módszerekkel, milyen osztályzatokkal történik a tanulói teljesítmény mérése, értékelése, milyen feltételei vannak a továbbhaladásnak.

A HOLLAND OKTATÁSI RENDSZER NÉHÁNY SAJÁTOS SÁGA

Pontosabb képet tudunk kialakítani az értékelési rendszerről, ha vázlatosan megismerjük magát a holland oktatási rendszert is, amely a magyarországihoz hasonlóan elemi oktatásból (*primair onderwijs*), középfokú oktatásból (*voortgezet onderwijs*) és felsőoktatásból (*hoger beroepsonderwijs*) áll, utóbbiban felnőtt- és szakképzés egyaránt megvalósul.

Alapfokú oktatás

A nappali oktatásban való részvétel 5–16 év között kötelező, de a gyermekek akár négy évesen is elkezdhetik az általános iskolát, s a legtöbbször így is történik. Az ifjoncok megkötöttségek nélkül írathatók be a szülők által választott állami vagy magániskolába, ahová 12 éves korukig járnak, eddig tart az általános iskolai oktatás. Az iskolai évek végén a tanárok és az iskolai hatóságok döntenek el, hogy a tanuló továbbléphet-e a következő osztályba. Az általános iskola végén viszont egy központi vizsgát is tesznek a tanulók, melyet a Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling (Vizsgafejlesztés Központi Intézete) szervez, ezért nevezik ezt a vizsgát röviden CITO-vizsgának. E vizsga pontszáma és az iskolai vég bizonyítvány alapján a tanulók útbizonyítást is kapnak a megfelelő középiskola kiválasztásához, ugyanis az általános iskola után háromféle nappali oktatás közül választhatnak.

Középfokú oktatás

A középfokú oktatás szakképzési és általános programokból, illetve ezek kombinációjából áll. Az iskolák három típusát az általuk kiadott végzettségi bizonyítvány alapján nevezték el. Bár mindhárom típusban középfokú képzés folyik, valójában ennek ellenére hierarchia van közöttük, eltérő szintet képviselnek.

- A négy évig tartó középszintű szakmai előkészítő (*Vorbereidend Middelbaar Beroepsonderwijs – VMBO*) a 12 és 16 év közötti tanulók képzéséről gondoskodik. Elsőleges célja mind az általános, mind a szakképzés tekintetében, hogy alapozó kurzusként működjön. Szakképzettséget nem ad, annak megszerzéséhez tovább kell tanulni.
- Az öt évig tartó felső szintű általános előkészítő (*Hoger Algemeen Voortgezet Onderwijs – HAVO*) a 12 és 17 év közötti tanulóknak nyújt képzést. A hároméves első és a kétéves második szintből áll az oktatás. Célja, hogy a magasabb szintű szakképzésre készítse fel a diákokat. A legtöbbször ennek elvégzése után főiskolán folytatja tanulmányait, de az is előfordul, hogy a tanuló középiskolai éveit hosszabbítja meg még egy évvel, és VWO szintű érettségit tesz (lásd a következő pontban).
- A hat évig tartó egyetemi előkészítő oktatás (*Vorbereidende Wetenschappelijk Onderwijs – VWO*) a 12 és 18 év közötti tanulóknak nyújt képzést. Mint ahogy a nevében is benne van, az e szintet elvégző diákok túlnyomó többsége egyetemre jelentkezik. A három-három évig tartó első és második szintből áll. A VWO-iskolák három típusa alakult ki:
 - *atheneum*, ahol a klasszikus nyelveket (görög és latin) nem oktatják;
 - *gymnasium*, ahol a klasszikus nyelv és irodalom kötelező tantárgy;
 - *lyceum*, mely az előző kettő kombinációjaként alakult ki, itt az előző tárgyak tanulása választható.

Mindhárom középfokú képzés (VMBO, HAVO, VWO) egy alapozó szakasszal kezdődik, ekkor még minden tanuló ugyanazt a tantárgycsomagot tanulja. Ebben az időszakban az intézmények két területre fordítanak kiemelt figyelmet az ismeretátadás során. Egyrészt azt

kívánják elérni, hogy a diákok minél több ismeretet szerezzenek az egyes szakmákról és a szakmai képzésekről, így megalapozottabban választhassanak a különféle szakmai irányok közül. Másrészt az a céljuk az iskoláknak, hogy már az alapozás során bemutassák, miként kapcsolódnak egymáshoz a különféle ismeretek, például hogyan szöhető bele a fizika oktatásába a vegytan és a biológia ismeretanyaga (BALOGH 2008). E cél elérése érdekében egyes iskolákban ezeket a tárgyakat nem is elkülönítve, hanem integráltan, „természettudomány” néven, egymásra építkezve tanítják a diákoknak. Az órákon nemegyszer a felnőtt élet egyes elemeit modellezik, abból kiindulva, hogy általában a hétköznapokban sem a tantárgyi ismereteket kell felhasználnunk, hanem összetett, bonyolult problémákat kell elemeznünk és megoldanunk az elsajátított tananyag ismeretében.

Az alapozó képzés (VMBO-iskolában két év, HAVO-, VWO-iskolában három év) végén az iskolák javaslatot tesznek a diákoknak arra, hogy a megkezdett képzést folytassák, vagy esetleg a különböző középiskolai képzések közül célszerűbb egy másik irányban folytatniuk tanulmányaikat, hiszen az alapozást követően kezdődik az egy, két vagy három évig tartó előkészítő képzés. A középfokú tanulmányokat záró bizonyítvány megszerzése után pedig vagy középfokú szakképzésben (*Middelbaar Beroepsonderwijs – MBO*), vagy pedig a felsőoktatásban folytatja tanulmányait a fiatal.

Felsőoktatás

Hollandiában duális felsőoktatási rendszer van, amelyben jól elkülönülnek egymástól a tudományos kutatással és oktatással foglalkozó egyetemek (*Wetenschappelijk Onderwijs – WO*) és az inkább szakmai képzést nyújtó főiskolák (*Hoger Beroepsonderwijs – HBO*).¹

OSZTÁLYZÁS

A középiskolai tanulók teljesítményének mérésére Hollandiában tízjegyű skálát használnak. A legmagasabb osztályzat a tízes, amelyet nagyon ritkán, gyakorlatilag csak olyan tanulónak adnak, aki teljesen hibátlanul dolgozik. A következő táblázat a holland tízjegyű rendszert a magyarországi ötjegyű skálával veti össze.

Skála	Osztályzat									
Tízes	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
Ötös	5		4	3	2	1				

További különbség a két rendszer között, hogy az 1-től 10-ig terjedő skálán belül hivatalos a további differenciálás, azaz a tanuló teljesítménye például 8,7-es osztályzattal is minősíthető. Ráadásul bár tízfokú skáláról van szó, amely a gyakorlatban még differenciáltabb

¹ A kissé bonyolultnak tűnő rendszerről jó áttekintés olvasható a MAG Hírlevél 2006. I–II. számában.

formában jelenik meg, ennek mégis vannak bizonyos – nem hivatalos – határai. Ezen azt értjük, hogy például a témazáró írásbeli munka esetén hármass osztályzatnál rosszabb jegyet ritkán adnak a pedagógusok, mert annak javítása nehéz lenne a tanulónak.

A leideni iskolaközösségen belül ugyanis háromféle, eltérő súlyozású mérési eszközt használnak. A témazáró írásbeli munka tízes szorzóval, a „kisdolgozat” ötös, az írásbeli felelés egyes szorzóval járul hozzá a bizonyítványba kerülő osztályzathoz. A „kisdolgozat” egy fél témazárónak felel meg. Egyrészt mert a számon kért anyagmennyiség kb. fele a témakör teljes anyagának, másrészt az időtartama is csak kb. 20-25 perc. Ennél a számonkérési formánál nemcsak az ismeretjellegű tudást mérik, hanem szükség van az alkalmazásra is. Az írásbeli feleltetés ezzel szemben csakis reprodukív feladatokat tartalmaz (pl. egy szódolgozat), időtartama 10, max. 15 perc. A szóbeli feleltetés, amely váratlan jelleggel az óra elején történik, ilyen formában nincs jelen. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az iskolaközösség diákjainak verbálisan sohasem kell megnyilvánulniuk. Jellemző sajátosság, hogy a szóbeli számadás leginkább a projektmunkákkal egybekötve fordul elő, viszont előre be nem jelentett számonkérések nem alkalmazhatók. A tanév folyamán tehát számos írásbeli és szóbeli munkában adnak számot a tanulók teljesítményükről, így egy átfogó kép alakítható ki az egyéni fejlődésről.

Az érdemjegyeiktől nemcsak azt várják el, hogy a tanulást segítsék, a tanuló iskolai eredményességét számszerűen kifejezzék, hanem azt is, hogy összemérhetőek legyenek velük az osztályzatok egy iskolán, illetve egy iskolaközösségen belül. Előfordul ugyanis, hogy az iskola sajátosságaiból adódóan a tanuló az iskolaközösségen belül iskolát vált, ezért biztosítani kell az átjárhatóságot. Ez azt jelenti, hogy a tantárgyi szakcsoportok az iskolaközösségen belül együtt dolgoznak, és a tanulók teljesítményének szintjét úgynevezett koordinált írásbeli munkák segítségével mérik. Ezeket az írásbeli vizsgákat kétféle módon szervezhetik meg. Az egyik lehetőség, hogy erre a dolgozatíráásra egy, a projektciklusok közé illeszkedő „vizsgahéten” kerül sor. Ilyenkor tanítás nincs, de mindennap témazáró dolgozatokat írnak a tanulók. A másik lehetőség, hogy az egy szinten és egy évfolyamba tartozó diákok egy adott tantárgyból ugyanazon a napon, ugyanabban az órában írnak dolgozatot. Ezzel a megoldással kapcsolatban azonban nagyon gyakran vitákat váltanak ki az elmaradt tanítási órák. Ha ugyanis a tanulónak történelemdolgozatot kell írnia pl. csütörtökön a harmadik órában, akkor előfordul, hogy nem történelemórája van, így a dolgozatírást egy másik szaktanár óráján, mondjuk matematikaórán történik. Az adott órán természetesen nem kerül sorra matematika-tananyag, és ez órákiesést jelent, hiszen matematikából szintén adott napon, adott tanórán történik a koordinált írásbeli felmérés, a „visszacserét” tehát nem lehet megvalósítani. Ennek ellenére a rendszer nagy nyeresége, hogy a koordinált írásbeli munkák objektívabb értékelést tesznek lehetővé. Így egyrészt természetszerűen kisebb lesz a szubjektivitás mértéke, hiszen a tanárok az adott normákat, javítókulcsot használják, és ettől nem térhetnek el, másrészt lehetővé válik az összehasonlítás, nemcsak egy iskolán, de akár a teljes iskolaközösségen belül is.

Az írásbeli munkák javítására egyébiránt a tanárnak tíz munkanapja van. Az érdemjegyeket – a tanulók tájékoztatása után – a „Magister” nevezetű számítógépes rendszerbe vezeti be. Ez nem más, mint egy elektronikus napló, mely a korábbi nyomtatott formát váltja ki. A programot országos szinten minden iskolában használják, s legújabbban már a szülők is hozzáférhetnek gyermekük osztályzataihoz, ezért is fontos, hogy az érdemjegyek minél hamarabb bekerüljenek a rendszerbe, melynek jellemzője, hogy a magatartást és a szorgalmat nem minősíti érdemjegy.

BIZONYÍTVÁNYOK

Egy tanév három trimeszterből áll, a tanuló egy tanév során 4 bizonyítványt kap. A trimeszterek végén decemberben és márciusban egyet, júliusban pedig kettőt. Ebből az egyik a harmadik trimeszterre vonatkozik, a másik pedig az egész éves teljesítmény átlaga. Ez tehát az év végi bizonyítványnak felel meg, ez ad számot arról, hogy a tanuló az adott szintű évfolyam követelményeit milyen szinten teljesítette. Az e bizonyítványba kerülő osztályzatok a trimeszterek átlagából számíthatók, de ez nem a számtani átlaggal, hanem súlyozással történik. Az első trimeszter bizonyítványában szereplő osztályzat 1 súllyal, a másik két trimeszter osztályzata 2-2 súllyal számít bele a végső minősítésbe. Ha tehát egy tanuló a trimeszterek végén egy tantárgyból a következő értékeléseket kapja: 7,1; 6,8 és 8,2, akkor az év végi átlaga egy tizedesre kerekítve 7,4, hiszen

$$\frac{7,1 + (6,8 \cdot 2) + (8,2 \cdot 2)}{5} = 7,42 \approx 7,4.$$

Az év végi bizonyítványba azonban csak öt tizedre vagy egészre kerekített osztályzatok kerülhetnek be, tehát a súlyozással kiszámolt értéket még tovább kell kerekíteni. Például a 7-essel kezdődő osztályzatok esetén a következő módon:

	Osztályzatok								
Osztályzat	7,1	7,2	7,3	7,4	7,5	7,6	7,7	7,8	7,9
Osztályzat kerekítve	7		7,5			8			

Az előző példában tehát az év végi bizonyítványba kerülő osztályzat ($7,4 \approx$) 7,5, amely az ötfokú skálán egy erős közepesnek felel meg.

AZ OSZTÁLYOZÓ KONFERENCIÁK

Az osztályozó konferenciákat minden tanévben háromszor, a trimeszterek végén rendezik meg, a megbeszéléseken – a magyarországi gyakorlathoz hasonlóan – az osztályban tanító tanárok vesznek részt. Az első és a második trimeszteri konferencia célja a tanulók tanulásának segítése, ilyenkor gyakran vizsgálják a tanuló teljesítményének fejlődését, melyhez az első évben a CITO-vizsga és az általános iskolai vélemény szolgál kiindulópontként,

később pedig a tendenciákat veszik figyelembe. Ennek a továbbhaladás szempontjából van jelentősége, ugyanis Hollandiában a magyar rendszertől eltérően megengedett az elégtelen a bizonyítványban. Azt már korábban bemutattuk, hogy a holland 6-os érdemjegy számít elégségesnek, minden ez alatti osztályzat elégtelen. Jellemző sajátosság ugyanakkor, hogy ezeknek az elégteleneknek eltérő a súlyuk! Amennyiben a tanuló 5,5-es osztályzatot kap, ez 0,5 elégtelent jelent, egy 4,5-es osztályzat viszont 1,5, a 3-as érdemjegy pedig már 3 elégtelennek számít.

Érdemjegy	5,5	5	4,5	4	3,5	3
Elégtelen egyenérték	0,5	1	1,5	2	2,5	3

Ha a tanuló rossz teljesítményt nyújt, annak okáról és a megoldási lehetőségekről az osztályfőnök az osztályozó konferencián a szaktanárokkal értekezik (később pedig a szülőkkel is felveszi a kapcsolatot). Ennek különösen a harmadik osztályozó konferencián van jelentősége, hiszen ekkor születik a döntés az év végi bizonyítványról. Ehhez a döntéshez először a tanuló harmadik trimeszterben nyújtott teljesítményét vizsgálják, melyben

- nem lehet háromnál több elégtelen,
- maximum három tantárgyból lehet az eredmény 5,8 alatt,
- nem állhat hármas a harmadik trimeszteri bizonyítványban.

A magyarországi rendszerben gondolkodóknak nem igazán tűnik ki az első két szabály közötti különbség. A kulcs az egyenértékűségben rejlik. Az elégtelenek egyenértékesítése miatt ugyanis az első szabály azt jelenti, hogy egy tantárgyból sem kaphat 3-nál rosszabb osztályzatot a tanuló, viszont – elvben – hat tantárgyból is szerezhethetne 5,5-es osztályzatot. Ez azonban valóban csak elvi lehetőség, mert a második szabály alapján legfeljebb három tantárgyból lehet az osztályzat 6-nál (= elégséges) rosszabb.

Ha ezeket a követelményeket a tanuló nem teljesíti, akkor az még nem jelent automatikus bukást, hanem ilyenkor a teljesítményét megvitatják (lásd később). A három alapkövetelmény teljesítése ugyanakkor nem jelent automatikus továbbhaladást sem, ilyenkor a teljesítményt tovább vizsgálják. Megnézik, hogy az adott évfolyamon tanulónak hány tantárgya van, és ezt megszorozzák 6-tal, azaz az elégséges osztályzat értékével. A szorzás eredményét összevetik a záróosztályzatok összegével, így ellenőrzik, hogy a diák teljesítette-e a minimumszintet. (Tehát 11 tantárgy esetén az összegnek legalább $11 \times 6 = 72$ pontot kell elérnie vagy meghaladnia.) A rendszer azonban azt is lehetővé teszi, hogy egy tanuló egy, két vagy maximum három tantárgyból elégtelen osztályzatot szerezzon. Ebben az esetben azonban a teljesítendő minimumpontoszám az elégtelenek számával nő. Ez a következő értékeket jelenti 11 tantárgy esetén:

Egyenértékes elégtelenek száma	0	0,5	1	1,5	2	2,5	3
Minimumpontoszám	72	72,5	73	73,5	74	74,5	75

A rendszer tehát meglehetősen rugalmas, lehetővé teszi az egyéni különbségek kezelését, a tehetségek kibontakozását is, hiszen ha valaki egy vagy akár több tantárgyból gyengébben teljesít, „cserébe” más tantárgyakból kiemelkedően kell teljesítenie. Így az ott szerzett magasabb osztályzatokkal összességében kompenzálni tudja a gyengeségeit.

Megvitatás

Ha valaki nem éri el a minimális pontszámot, vagy nem teljesíti a harmadik trimeszter végére előírt követelményeket, akkor az osztályozó konferencián megvitatják a teljesítményét. Ilyenkor nemcsak a tanuló érdemjegyeit vizsgálják, hanem más szempontokat is figyelembe vesznek. Ezek lehetnek a korábbi teljesítményhez viszonyított változás, tartós betegség, szociális helyzet módosulása vagy bármilyen olyan faktor, amely a tanulmányi eredmény alakulása szempontjából fontos lehet. Így például egy későn diagnosztizált diszlexia is befolyásoló tényező, hiszen ezen ismeret birtokában a tanuló életpályája minden bizonnyal másként alakult volna. A lehetséges befolyásoló tényezőket egy hosszas megbeszélésen veszik sorra, melynek végén titkos szavazással hoznak döntést a konferencia résztvevői. A következő döntések hozhatók:

- a tanuló magasabb évfolyamon folytathatja tanulmányait,
- elutasítják (megbukik),
- alsóbb szinten, a következő évfolyamon folytathatja tanulmányait.

Például a VVO típusú képzés második osztályát végzett tanuló tanulmányait egy HAVO típusú képzés harmadik évfolyamán folytathatja.

Előfordulhat, hogy a szavazás eredménye döntetlen, ekkor a tanuló választásán múlik, hogyan folytatja tanulmányait. Sőt a tanulónak és a szüleinek joguk van visszautasítani azt a döntést, hogy alsóbb szinten folytassa tanulmányait, kérvényezhetik, hogy inkább évet ismétljen. Erre azonban csak korlátozottan van lehetőségük, mert a tanuló középiskolai pályafutása során iskolatípustól függően csak egyszer (VMBO) vagy kétszer (HAVO, VVO) ismételhet évet.

TOVÁBBTANULÁS

A középfokú oktatás végén egy két részből álló záróvizsgát tesznek a tanulók. Az egyik összetevő egy országos szintű, külső vizsga, amelyet iskolatípusonként szerveznek, és minden iskolában egy időben tartják. A záróvizsga másik része az úgynevezett „iskolai vizsga”, amelyet az adott iskola készít elő és bonyolít le, ez tehát belső vizsga. A végső érdemjegyet az országos vizsgán és az iskolai vizsgán megszerzett osztályzatok átlagából számítják, melyet a diplomának nevezett záródokumentumba vezetnek be.

A tanuló attól függően, hogy milyen iskolatípusban tette le sikeresen a záróvizsgát, a továbbtanulás szempontjából különböző lehetőségek közül választhat.

Mivel a munkába állás tekintetében a középszintű szakmai előkészítő diploma (VMBO) nem fogadható el kezdőminősítésként, azzal vagy a középfokú szakképzésbe (MBO) lehet beiratkozni, vagy pedig egy magasabb szintű középfokú képzésbe (HAVO) lehet bekapcsolódni. A felső szintű általános előkészítő oktatás (HAVO) vagy a tudományos előkészítő oktatás (VWO) végén megszerzett diploma már kezdőminősítésnek számít, ezekkel a minősítésekkel már el lehet helyezkedni a munkaerőpiacon. A legtöbben azonban a továbbtanulás mellett döntenek.

A felső szintű általános előkészítő oktatás (HAVO) végzettség birtokában a tanuló jelentkezhet egyetemi előkészítő képzésre (VWO), középfokú szakképzésbe (MBO) vagy felsőfokú szakmai képzésre (HBO). „Csak az egyetemi előkészítő képzésből (VWO) vezet az út egyenesen az egyetemre, de a gyakorlatban az ilyen bizonyítványt szerzők közül is sokan a felsőfokú szakmai képzést választják.” (KÓSA 2008, 3.) Ezeket a lehetőségeket az alábbi táblázat foglalja össze.

A középiskola utáni továbbhaladás lehetséges irányai

A középfokú iskola típusa	A továbbhaladás lehetséges irányai
VMBO	Középfokú szakképzés (MBO)
	Felső szintű általános előkészítő oktatás (HAVO)
HAVO	Munkaerőpiac
	Tudományos előkészítő oktatás (VWO)
	Középfokú szakképzés (MBO)
	Főiskola = felsőfokú szakmai képzés (HBO)
VWO	Munkaerőpiac
	Főiskola = felsőfokú szakmai képzés (HBO)
	Egyetem

HIVATKOZOTT IRODALOM

BALOGH VALÉRIA (2008): A holland iskolarendszer reformja. *Új Pedagógiai Szemle*, 2008. 3. sz.

FELHASZNÁLT IRODALOM

KÓSA BARBARA (SZERK.): *MAG (Megelőzés – Alkalmazkodás – Gondoskodás) Hírlevél* 2006. I–II. szám. Országos Közoktatási Intézet, Budapest, 2006.

Hollandia oktatási rendszere. http://www.minocw.nl/documenten/en_2006_2007.pdf